

K R I T I K A

Jelentés az Előretolt Helyőrségről

„nNedugdkijjaz!
Atöröcxultán?/”

Ki tudja? Lehet, hogy már az Ómagyar Mária-siralom óta beszélnek a magyar nyelv, a magyar irodalom válságáról, látván közeli végóráját, mondván, nem írnak már verset (sem). S bizony, kevés a csillagóra irodalmunkban, mikor minden elfogultság vagy rosszindulat nélkül mosolyogva cáfolhatjuk a tamáskodó jóslatokat. Úgy tűnik azonban, hogy mostanság éppen ilyen, daliás idők járnak. Többé-kevésbé egyszerre jelentkezett első kötetével négy erdélyországi fiatal költő: Orbán János Dénes, Sántha Attila, László Noémi és Fekete Vince. Az Erdélyi Híradó Könyv- és Lapkiadó által kiadott Előretolt Helyőrség című sorozatban jelentek meg a művek, melyekre minden bizonnyal érvényes Sántha Attilának az „új”-ra vonatkozó meghatározása: „Ami új, az nem új, hanem jó. Az új elromlik.” Több okból nem új az, amit ez a négy transzszilván költő kritikai megítéltetésre bocsát. Nem új a gesztus, ahogy a nemirodalmi, vagy félirodalmi, még pontosabban: az irodalomtörténet(ek) által a hagyományba be nem emelt alkotásokat, „alkotókat”, apokrifokat, mint közvetlen elődeiket, ihletőiket felmutatják. Felbukkan itt Rejtő Jenő, alias P. Howard éppúgy, mint egyik – fontos – mellékszereplője, Troppauer Hümér, Münchhausen báró, Nietzsche (aki több európai filozófia tanszéken még ma sem számít filozófusnak!), Lear, Lucifer, Villon, sőt Sántha Attila egyik cikluscímében (A patafizika lovagjai), még a máig vitatott életművű Hamvas Béla is (*Karnevál* című nagyregényéből származik ugyanis a „patafizika” elnevezés). A hagyományt, a régít tehát ők is kimondják, pontosabban „kibeszélik”, de nem kijelölik, mint ahogy azt mások tennék. (Hogy kik a mások? A más terminus esetükben körülbelül annyit jelent, mint a különféle reklámokban a más mosópor, más sampon, más dezodor, azzal a megszorítással, hogy ők nem élnek a kizárólagosság önkényével. Esetükben különösen pontosan kell fogalmaznia az ítéshöz, különben jön Sántha Attila, és „jól fejbe veri”.)

„Elméleti” és gyakorlati maximáikat a rajtuk kívül még Bréda Ferenc, Kelemen Hunor és Bíró Zoltán szerkesztette Előretolt Helyőrség című irodalmi folyóiratban teszik közzé és fejtik ki, általában Transzközép néven. Elméleti megnyilatkozásaikra a legnagyobb hatást valószínűleg az a Friedrich Nietzsche tette, akinek dekonstrukcionizmusa felől a Transzközép a posztmodern is kritika tárgyává teszi (Lásd: Orbán János Dénes és Sántha Attila ilyen tárgyú írásait például az Előretolt Helyőrség II./1–2. számában). Irodalmi magatartásukról elmondható, hogy az izmusok kora óta folyamatosan periferizálódó művészetet a szó legkomolyabb értelmében vett „anything goes” segítségével próbálják középre, a mindenkori egzisztenciális, tehát az időben elillanó, örök, sokaságában egységes és teljes középpontba állítani. A komoly értelem pedig azt jelenti itt, hogy törekvésük mívesen engedő irodalmi magatartás. Mindent befogad, minden létezőt. A létező olyan, mint a cápa. Mozog. Ha nem mozog, már nem létezik. A kirekesztő, mozdulatlan „művészetet” a transzközép nem hajlandó befogadni, és „jól fejbe veri”. A mívesen szólaló költői beszéd esetükben legszabadabb verseiknek éppúgy

jellemzője, mint Sántha Attila versei elé írt „bevezetőjének”, vagy Fekete Vince dekonstruált Villon-balladáinak. Sántha Attila művein is átüt a rímek szándékolt hiánya, néhol viszont búvópatakként tűnnek elő a sorok végén a rímek, László Nonó Noémi költeményeire a belső elvárásként létrehívott szigorú, de kecses mérték és a fiatal kor ellenére (vagy talán éppen annak betudható?) igen jelentős rímkészlet, ritka arány- és formaérzék jellemző. Még a gyakorta elkomoruló Fekete Vince költészetében is felfedezhető az a humor és játékérzék, -szenvedély, mely mind a négy debütáló kötetben megtalálható. Nonó költészetében jelentkezik a legtisztábban, leggyermekibben, éppen ezért a legmélyebben ez a játék. Még a lírai én szubjektív megnyilatkozásaira is rányomja bélyegét a magánmese-mitológia, melyet az ifjú költőnő teremt. Verseit olvasva nyilvánvaló, hogy nem pusztán az olvasó számára jött létre ez a varázsvilág. Alkotójuk kedvét leli benne, manóival együtt játszik ő is. A személy vallomásverseit is átítatja a mese, s a meséket is átítatja a mindannyiunk által egyformán megélt mindennapokon túli manóvilág létéről tett vallomás. A négy költő közül talán csak Fekete Vince *Parázkönyvének* verseiről mondható el ilyenfokú szubjektivitás, pontosabban a személyes sors megéléséről való pontos tudósítás igénye. Míg Nonó verseit a magánmitológia mozzanattalan történetisége, valamely álomszerű állandóság távolítja a valóságosságtól, addig a *Parázkönyv* szerzője Don Quijoteként vagy, ha úgy tetszik, Villonként áll ki az olvasó tekintet szűrős nyílzáporába. Magántörténelmét deszakralizálja, nem hagyva meg mást, mint a – nemritkán az obszcenitás határát súroló – nyelvi játékok versjogát. Nem véletlenül idéz Petritől és Spirótól. A sebek és a piszok, a pusztulás és a megbomlott harmónia könyörtelen felmutatói ők, akárcsak Fekete Vince. Ha a befogadó fanyalogság a szókimondó sorokon, vagy megrovó észrevételeket tenne a – szerinte – túlzott őszinteség miatt, akkor könnyen megégetheti parázspann kótorászó ujjait, mert Fekete költészetének éppen ezeket az attribútumait vágja a kételkedők arcába. Úgy tűnik, meztelenségvágya fékezhetetlen. A meztelen emberi test azonban nem minden esetben erotikus. Legalább olyan gyakran kiszolgáltatott is. Nemcsak kéjvágyat gerjeszt, de szánalmat, rettenetet is. Nemcsak a szeretők meztelenek, hanem a halottak is. Azontúl, hogy Fekete Vince mindezzel tisztában van, költészetével kapcsolatban azt is meg kell említenünk, hogy számára a vers, a szó, az élet is kiszolgáltatott, meztelen és az esetek többségében reménytelen.

Orbán János Dénes és Sántha Attila költészete a Nonó és Fekete-féle szubjektivitással szemben inkább programköltészet. Poétikai és filozófiai problémákat boncolgatnak műveikben. Ha soraikban megjelenik a személy, akkor először költőként jelenik meg, és nemritkán ki is merülnek tulajdonságai ezzel az attribútummal. Ez a két fiatal költő minden figyelmét a poézis változásainak, tulajdonságai kutatásának szenteli. Orbán János Dénes figyelemre méltó mimetikus képességgel rendelkezik. Míg azonban Fekete Vince villonládája vinceiáda, addig Orbán egyénisége nem hatol be a Berzsenyi, Vörösmarty, Arany, Ady, Babits, Kosztolányi és (fő a változatosság?) Villon-sorok közé. Az elődök előtt tett parodisztikus tiszteletadás tiszta marad Orbán János Dénes-től, aki egy újabb csavarral még tovább távolítja magától művészetét: költészete éppen úgy szereplíra, mint Sántha Attiláé. Hümériáda című kötetének tetemes részét Trop-pauer Hümér alkotásai teszik ki. Sántha Attila pedig Münchenhausen báró maszkja mögött érzi legjobban magát. A filozofáló, Istennel beszélgető, azt meghalasztó és ezerszer is újrafeltámasztó báróra minden bizonnyal a már említett német filozófus, Nietzsche volt nagy hatással. Isten és ember, teremtő és létező viszonyát az ő szemével nézi.

Sántha is ír Hümér-verset, s lapjuk, az Előretolt Helyőrség sem csak címével tiszteleg Rejtő Jenő életműve előtt. Számtalan mottó, idézet szerepel a lap hasábjain P. Howard életművéből.

Általában elmondható Orbán János Dénes és Sántha Attila költői magatartásáról, hogy kettejük poézise egymásba jár át, egymásra jelentékeny hatással van. A szoros reflexió hatása pedig már köteteik fülszövegeiben is szembeszökő (egymás kötetéről nyilatkoznak a másik könyvének fülszövegében). Mindkettejüket a költészet, költői lét, verslét kérdései foglalkoztatják. Orbán János Dénes hüméri handabandázás mögé bújtatott rezignált iróniával, ugyanakkor szerény, egyszerű gondolati utakon keresztül próbál a válaszokhoz eljutni. Sántha filozófiai rálátással, merészen fogalmaz, akárcsak Transzközepes kiáltványaiban. Az eredmény mindkét esetben egy kizárólagosan az alkotó szubjektum (Sántha vagy Orbán) számára kötelező érvényű, világosan körvonalazható ars poetica. Ez pedig nem más, mint a mindenkori másság, az egyediség joga. Az élet fegyelmezett joga és a fegyelmezett élet joga, mert ha a költői módszer szabados is gyakorta, a mondanivaló, a szólalás sohasem az. Halálosan komoly, s komolyságában itt is, akárcsak Fekete és Nonó esetében, megfér a játék. Münchhausen is a halálra készülődik némely soraiban, s Hümér is elbúcsúztatja nyugdíjba vonuló ezredét. Erosz és Thanatosz jól megfér egymással a sorokban.

A rövid elemzésből talán érthetővé vált a visszafogottan ünnepi hangnem (azért nem patetikusan ünnepi, mert akkor jön Sántha Attila, és „jól fejbe veri”...), mellyel annak elején a négy fiatal erdélyi költőt illetem. Engedtessek meg, hogy ehelyt egy már említett ötödik művészről is szóljak, akinek regényét az Előretolt Helyőrség közlése szerint *A madárijesztők halála* címmel remélhetőleg nemsokára kiadja az Erdélyi Híradó – Előretolt Helyőrség.

Kelemen Hunor művének mindössze ötödik fejezetét volt szerencsém elolvasni az említett folyóirat hasábjain, azonban már ez is meggyőzött arról, hogy Kelemen olyan hangot üt meg, mely sokáig fájdalmasan hiányzott a magyar prózából, s gyökeireit valahol Tersánszky Józsi Jenő vagy Karácsony Benő prózájában kell keresnünk. Az ösztönös, bővérű mesélőkedv eredeti gondolatokkal, megdöbbentő felismerésekkel párosul. A látszólag szabadon hömpölygő szöveg időkezelése figyelemreméltó, a narráció következetes. Pontos, hirtelen letett, de meg nem ingó mondatokat olvashatunk ebben az egyetlen fejezetben is. Külön erénye az elbeszélésnek, hogy helye, ideje nem rögzített, éppen ezért a néhány vonással pontosan megvilágított szereplők személyisége inkább előtérbe kerülhet, egyediségük univerzálissá tágulhat. A kaland, az epizód nem uralkodik el a szövegen, hanem segíti annak előrehaladását, a mese kibontakozását. Türelmetlenül várja az olvasó a teljes mű megjelenését.

A Jelentést befejezván, megállapítható, hogy az Előretolt Helyőrség pontosan és becsületesen végzi a munkáját, azaz a magyar költészet művelését. Kívánok ehhez kedvet, erőt, mást nem merek, mert jön Sántha Attila, és jól fejbe veri.

Kelemen László